

С. В. Кульчицький

Брестський (Берестейський) мирний договір

БРЕСТСЬКИЙ (БЕРЕСТЕЙСЬКИЙ) МИРНИЙ ДОГОВІР – перший мирний договір у світовій війні 1914–18; укладений 9 лютого 1918 у Брест-Литовську між УНР та Почвірним союзом (ПС; Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія і Туреччина). Ініціатива у мирних переговорах належала радянській Росії. У листопаді 1917 Раднарком звернувся з відповідною пропозицією у Берлін. 2(15) грудня обидві сторони уклали перемир'я, після чого у штабі німецьких військ у Брест-Литовську почалися переговори. Оскільки лінія фронту проходила територією УНР, то Центральна Рада теж мала визначити свою позицію.

Дії Центральної Ради та формування делегації УНР

Лідери Центральної Ради розуміли, що країни ПС програють війну, приєднання до сепаратних переговорів означало, що майбутні переможці стануть ворогами створюваної ними держави. Проте вибору не було: народ бажав миру, не було армії, здатної воювати. На нараді керівників провідних партій Центральної Ради – есерів і соціал-демократів – було визначено делегацію УНР у складі майбутнього прем'єр-міністра [Всеволода Голубовича](#) (голова), [Миколи Левитського](#), [Миколи Любинського](#), [Михайла Полоза](#) і [Олександра Севрюка](#). 1 січня 1918 делегація прибула до Брест-Литовська й поставила питання про свою участь у переговорах, наполягаючи на самостійному статусі.

Визнання УНР як незалежної держави

Народний комісар закордонних справ Росії Лев Троцький був змушений заявити, що російська делегація визнає право націй на самовизначення і не вбачає перешкод для участі делегації УНР у переговорах як самостійної. Від імені підписантів міністр закордонних справ Австро-Угорщини Оттокар Чернін 12 січня заявив про визнання делегації УНР повноправним учасником переговорів. Формальне визнання УНР як самостійної держави союзники відклали до моменту укладення мирного договору. Л. Троцький наполіг на перерві у переговорах до кінця січня. Російська сторона повинна була визначити, як поставитися до тяжких умов миру, беручи до уваги великі територіальні

втрати. Крім того, затягуючи переговори, Рада народних комісарів виграла час, щоб захопити більшу частину території України, зокрема й Київ.

Умови Брестського мирного договору

Після відновлення переговорів 1 лютого Л. Троцький заявив, що у складі російської делегації перебувають представники українського радянського уряду Євген Медведєв і Володимир Шахрай. Він повідомив, що цей уряд контролює більшу частину України, а тому будь-які угоди з представниками Центральної Ради не можна розглядати як легітимні. У відповідь виконувач обов'язків голови делегації УНР О. Севрюк ознайомив присутніх із текстом IV Універсалу Центральної Ради від 22 січня (див. [Акт злуки УНР і ЗУНР](#)) і зажадав формального визнання УНР незалежною державою. О. Чернін від імені Центральних держав заявив, що є всі підстави визнати УНР суверенною державою, і вона може самостійно укладати міжнародні договори. Така позиція Центральних держав була спричинена, зокрема, гострою продовольчою кризою у Німеччині й Австро-Угорщині, і договір з Україною міг певною мірою поліпшити становище. Задля укладення миру з УНР обидві держави давали згоду на передання їй Холмщини з Підляшшям і на виділення західноукраїнських земель у складі Австро-Угорщини в окремий коронний край із забезпеченням мовних прав його населення. На відміну від укладеного пізніше (3 березня) мирного договору з Росією, договір між Україною і Центральними державами не містив пунктів, принизливих або тяжких для УНР. Сторони відмовлялися від взаємних претензій на відшкодування збитків, спричинених війною, обмінювалися військовополоненими й зобов'язувалися відновити взаємні економічні відносини. Зобов'язання УНР були цілком конкретні: за першу половину 1918 року поставити Німеччині та Австро-Угорщині 60 мільйонів пудів хліба, 2 750 тисяч пудів м'яса (живою вагою), іншу сільськогосподарську продукцію і промислову сировину.

Вплив договору та подальші події

За умовами Брестського миру, укладеного 3 березня Росією з державами ПС, Раднарком зобов'язувався визнати законність уряду УНР на території України й укладеного ним договору з країнами ПС. Росія повинна була негайно вивести свої війська з УНР, припинити будь-яку агітацію й пропаганду проти уряду і громадських установ УНР, уклавши з нею мирний договір. 12 лютого 1918 року уряд УНР звернувся до німецької сторони з проханням ввести на територію України німецькі війська, що дало змогу вирішити низку внутрішніх питань. Брестський мирний договір тимчасово врятував Україну від поглинення радянською Росією ціною окупації її німецькими й австро-угорськими військами, що згодом призвело до повалення демократичної УНР і появи авторитарного уряду гетьмана Павла Скоропадського. Залежність гетьманської держави від кайзерів обмежила її існування капітуляцією Німеччини 11 листопада. Перемога Антанти у війні сприяла відновленню УНР, але створила винятково несприятливі умови її існування. Країни Антанти підтримали

претензії відновленої Польщі і білогвардійської Росії на українські землі; 1922 року Німеччина у Рапальському договорі з радянською Росією оголосила Брестський мирний договір недійсним; того ж року Туреччина скасувала Брестський мирний договір угодою з УСРР.

Див. також: [Версальський мирний договір](#).

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Берестейський мир: Спомини та мат. Л.; К., 1928;
2. Німецька політика супроти України в 1918 році та її історична ґенеза // УІ. 1968. Ч. 17–20, 1969. Ч. 21–23;
3. Верстюк В. Українська Центральна Рада: Навч. посіб. К., 1997;
4. Українська Центральна Рада: Док. і мат.: У 2 т. Т. 2. К., 1997.

Бібліографічний опис:

Брестський (Берестейський) мирний договір / С. В. Кульчицький // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2004. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-37701>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).